

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ШТОХМАН ЛІЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 82. 091

**СУЧАСНА ФЕМІНІСТИЧНА НАРАТОЛОГІЯ:
ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ НА ЗАХОДІ ТА В УКРАЇНІ**

10.01.06 – теорія літератури

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ПАПУША Ігор Володимирович,
 Тернопільський національний педагогічний університет імені
 Володимира Гнатюка,
 кафедра теорії літератури і порівняльного літературознавства,
 доцент.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ТКАЧЕНКО Анатолій Олександрович,
 Київський, національний університет
 імені Тараса Шевченка, кафедра теорії літератури і
 компаративістики, професор;

кандидат філологічних наук, доцент
РУДЕНКО Марта Ігорівна,
 ПВНЗ «Тернопільський комерційний інститут»,
 кафедра гуманітарних дисциплін, завідувач.

Захист відбудеться «___» лютого 2012 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий «___» січня 2012 року.

В. о. ученого секретаря
 Спеціалізованої вченої
 ради

Н.М.Поплавська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розповідь (нарратив) є одним із фундаментальних компонентів соціальної взаємодії та комунікації. Найважливішою характеристикою нарративу є його самодостатність і самоцінність. Наратологія як теорія розповіді набула поширення й концептуального наповнення як окрема галузь гуманітарних наук протягом останніх десятиріч ХХ ст. Аналізуючи численні оповіді, вчені-структуралісти прагнули віднайти єдину формально-оповідну модель, тобто структуру чи граматику оповідання, на основі якої кожне конкретне оповідання розглядалося б у термінах відхилення від цієї базової, глибинної структури. Нині наратологія – це фундаментальна наука, яка розглядає тексти, що охоплюють не лише літературу, а й кінематограф, театральну драматургію, психотерапевтичні нарративи, юридичні тексти. Праці з нарративної теорії ілюструють вплив та поширення розповіді у різноманітних сферах: від лінгвістики до риторичної критики та історичних досліджень.

Увага до нарративу в літературі та драматичному мистецтві сягає часів Аристотелевої «Поетики», що ще раз доводить тривалість історії дослідження нарративів. Але навіть за наявності спільного у мовах і нарративах, на комунікативні моделі і структури впливають культурні та ідеологічні відмінності. Дослідження впливу таких факторів є першочерговим завданням у вдосконаленні методів аналізу текстів художньої літератури.

Сучасна наратологія під впливом фемінізму зосередила свою увагу на жіночих нарративах та теорії мови. Теорії нарративу та гендерної відмінності стали предметом зацікавленості також і для науковців, що досліджують засоби масової інформації у телевізійному просторі, в кіно та у дослідженнях порівняно нових технологій, як мультимедіа та відео.

Гендерні дослідження дають можливість відійти від традиційних літературознавчих і соціально-політичних тлумачень та аналізувати твори з погляду уявлень про «чоловіче» і «жіноче», розглядати їх як конструкти культури, що постійно еволюціонують в історичній перспективі. Гендерний вимір сприяє виробленню нового погляду на літературний твір, а його інтерпретація з урахуванням гендерної диференціації забезпечує пошук форм, які б відображали символи жіночого досвіду, формуючи тим самим гендерну поетику.

У дисертації головна увага зосереджується на поєднанні феміністичної та наратологічної методологічних перспектив, що знайшло своє втілення у проекті під назвою «феміністична наратологія». На думку німецького наратолога Ансгара Нюннінга, фемінізм та наратологія, на перший погляд, мають мало спільного через різні інтереси, теоретичні підходи, методологічний апарат. Наратологія, чи то структуралістська, чи постструктуралістська, прагне до поповнення своєї теоретичної бази. З іншого боку, феміністичне бачення нарративів активізує історичні, соціальні, культурні та ідеологічні елементи і структури текстів та конструкцій всередині них. Фемінізм орієнтується на інтерпретативний аналіз, тоді як наратологія – на аналіз таксомічний.

Основною метою феміністських студій є реалізація жіночих ролей у текстах та літературі, суспільному житті, соціальних відносинах. Поєднуючи методи наратологічних універсалій із інтерпретативним, контекстуальним феміністичним підходом, феміністична наратологія вбачає продуктивні перспективи у вдосконаленні наратологічного аналізу шляхом поєднання структуралізму та культуралізму.

Українське літературознавство сьогодні поки що не оперує терміносполукою «феміністична наратологія», однак спроби застосування наратологічного інструментарію у його постструктуралістській версії в контексті феміністичних студій активно впроваджується в літературознавчу практику. Тому **актуальність** цієї дисертації полягає у порівнянні та наближенні двох літературознавчих горизонтів – західного та українського – наратологічних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота є складовою частиною теми «Наративні та антропологічні виміри літератури» (№ державної реєстрації 0111U001326), яка розробляється кафедрою теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Метою роботи є теоретико-порівняльне дослідження західної та української феміністичних наратологій, стану їх розвитку, теоретичних проблем та можливостей застосування при аналізі художніх текстів.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. проаналізувати головні праці представників західної феміністичної наратології на предмет теоретичних моделей, запропонованих у них;
2. обстежити українське літературознавство під кутом зору наявності у ньому наратологічних досліджень феміністичного характеру;
3. експлікувати і описати теоретичні підходи феміністичної наратології до аналізу текстів художньої літератури;
4. дослідити особливості застосування теоретичних підходів західної наратології до аналізу художніх текстів;

У зв'язку із цим **об'єктом** дисертаційного дослідження є наукові дослідження західних та українських літературознавців, що розробляють наратологічні підходи у феміністичній перспективі.

Предметом нашого дослідження є теоретико-порівняльний аспект стану розвитку феміністичної наратології на Заході та в Україні.

Теоретико-методологічну основу дослідження зумовлюють насамперед позиції праць з наратології (Ж. Женетт, М. Баль, С. Четмен), присвячені розглядові феномена феміністичної наратології (С. Лансер), теорії мовленнєвих актів у застосуванні до літературного аналізу (Дж. Серль) Методологія, яку застосовано у цій роботі, стосується посткласичної наратології. У роботі

використано досягнення зарубіжних та вітчизняних літературознавців, літературних критиків і філософів. Важливою складовою методологічної основи даної дисертаційної роботи є концепції теоретиків фемінізму та представниць гендерних студій, зокрема С. де Бовуар. Суттєвими для нас є положення зарубіжної феміністичної критики (В.Вулф, Е.Шоволтер), що розкривають природу жіночої творчості. У дисертації на різних етапах дослідження застосовуються **методи** системного та герменевтичного аналізів, порівняльно-типологічний, інтерпретаційний, метатеоретичний та рецептивний.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній вперше в українському літературознавстві здійснено критичний огляд основних методологічних позицій сучасної наратології та простежено особливості переходу класичної теорії розповіді від структуралізму до постструктуралізму; вперше проаналізовано західну та українську феміністичну наратологію, стан їх розвитку, теоретичні проблеми, можливості застосування при аналізі художніх текстів.

Теоретичне значення роботи полягає у висвітленні особливостей розвитку, становлення та потенціалу застосування феміністичної наратології.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані при подальшому студіюванні теорії літератури, зокрема наратології, формуванні теоретичних концепцій літератури, читанні університетських курсів і спецсеминарів, а також при написанні підручників, навчальних посібників, фахових видань, курсових, дипломних і магістерських робіт.

Апробація. Дисертація була апробована у низці конференцій: Міжнародній науковій конференції «Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології» (Тернопіль, 10-11 квітня 2008 р.), Міжнародній науковій конференції «Мультикультурні аспекти сучасного літературознавчого дискурсу» (Чернівці, 13-14 листопада 2008 р.), Міжнародній науковій конференції «Інтертекстуальність в системі художньо-філософського мислення: теоретичні й історико-літературні виміри» (Луцьк, 23–24 квітня 2009 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Міф і наратив у суспільній свідомості: антропологічний аспект» (Тернопіль, 15-16 квітня 2010 р.), Міжнародній науковій конференції «Поетика містичного» (Чернівці, 7-8 жовтня 2010 р.), Міжнародній науковій конференції «Минуле як об'єкт гуманітарного пізнання» (Тернопіль, 9-13 травня 2011 р.), а також на щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2007-2011).

Публікації. Основні результати і положення дослідження викладено у 6 публікаціях, надрукованих у фахових виданнях України.

Обсяг і структура роботи зумовлені логікою побудови дослідження відповідно до мети та основних завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку

використаних джерел (що налічують 167 позицій). Загальний обсяг дисертації – 188 сторінок. Обсяг основного тексту – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **«Вступі»** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність і наукову новизну, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено теоретичне і практичне значення роботи, подано інформацію про апробацію наукових положень дисертації.

Перший розділ дисертації – **«Феміністична наратологія в контексті нових наратологій»** – експлікує методологічні зміни, що відбулися в наратології протягом останніх десятиліть та фіксує проникнення наратологічних підходів у найрізноманітніші галузі сучасного знання, що спричинило появу так званих «нових наратологій» - постмодерних модифікацій класичної теорії розповіді, серед яких одне із провідних місць належить феміністичній наратології.

У підрозділі 1.1. – «Від класичної до посткласичної наратології» – здійснюється критичний огляд ключових методологічних позицій сучасної наратології та простежується шлях, яким пройшла теорія розповіді від структуралістських різновидів до постструктуралістських.

Історія розвитку наратології свідчить про наявність цілого ряду підходів до об'єкту її вивчення – наративу. Різні напрямки є наслідуванням різних традицій – російської теорії В. Проппа, англо–американської теорії Генрі Джеймса, Персі Лаббока та Вейна Бута, німецької теорії Кьоте Гамбургер та Франца Штанцеля. Праці у межах цих трьох традицій значним чином вплинули на загальний розвиток наратології. Найавторитетнішою стала наратологічна парадигма, заснована працею «Discours du récit» (1980) Жерара Женетта. Робін Уорхол називає помітним недоліком його праці те, що французький учений навіть не згадав про можливість гендерної відмінності в наративних структурах. Так само і Дж. Принс чи Міке Баль у своїх версіях наратології не згадують про гендер як про вагомий смислотворчий чинник.

Суттєві зміни у методології відбулись лише у середині 1980-х, коли наратологія стала міждисциплінарною. Цей етап Девід Герман у передмові до збірки есеїв «Narratologies» називає «другим наратологічним поворотом». Цей поворот ознаменувала праця Поля Рікера «Time and Narrative» (1983-1985), де виразно проглядається наратологічний підхід та зв'язок наратології із філософією та історією. У 1984 Пітер Брукс публікує «Reading for the Plot» – працю, де наратологію поєднано із психоаналізом Фрейда і Лакана. Як справедливо зазначає Герман, значення посткласичних наратологій полягає, перш за все, у визначенні можливостей і обмежень класичної наратології, а згодом – у доповненні класичних наративних моделей посткласичними.

Феміністична наратологія переглянула наратологічну категорію голосу та винесла на обговорення категорію гендеру наративних інстанцій. Ансгар Нюннінг у статті «Gender and Narratology: Categories and Perspectives of Feministic Narrative» стверджує, що теоретичним

вихідним положенням для феміністичного вивчення наративів є те, що форма оповіді не є втіленням якогось із її сталих типів. Вона радше залежить від історії та змінюється залежно від певних соціальних і світоглядних умов. Зміщення парадигми стає очевидним у повному обсязі в 1985 році, коли Елейн Шоволтер (*The New Feminist Criticism*, 1985) та С'юзен Лансер (*Toward a Feminist Narratology*, 1986) розпочали процес створення феміністичної наратології. Із безкомпромісною радикальністю та силою цей проект відкидає попереднє розуміння наратології як науки про наративні універсалиї. Ця особливість, що стала початком багатьох нових наратологій, зберігається і дотепер.

У підрозділі 1.2. – «Поняття феміністичної наратології» – розкриваються ключові ознаки одного з найвпливовіших напрямків сучасної посткласичної наратології – феміністичного. Підхід до літературних творів із позиції наратологічного прочитання, здійсненого на засадах гендерних студій і феміністичної критики, відкрили шлях до оформлення окремого напрямку – феміністичної наратології.

Феміністична наратологія виступає із критикою «гендерно незрячого та андроцентричного» вивчення наративів на попередніх стадіях наратології. Про феміністичну наратологію писали кілька авторів, першою з яких була Марія Мініч Брюер, яка у праці «*A Loosening of Tongues: From Narrative Economy to Women Writing*» (1984) проаналізувала сюжети і засоби репрезентації жінок у наративах, застосовуючи теорії Елен Сіксу, Ані Леклер, Маделеін Гегнон і Люс Ірігаре. У 1986 році американський літературний критик С'юзен Снайдер Лансер у праці «*Toward a Feminist Narratology*» описала умовну спорідненість між фемінізмом та наратологією: у той час, як феміністична теорія літератури займається здебільшого політикою і надає перевагу вивченню питань ідеології, а не форми, структуралістська наратологія, навпаки, наголошує на формі за рахунок змісту чи ідеології. У 1990 році Маріан Кейв у есе «*Bakhtin and Feminism: The Chronotopic Female Imagination*» наголосила, що оскільки контекст і значення відіграють у наративі важливу роль, феміністські питання є важливим елементом наратології.

Отже, феміністична наратологія досліджує наративи з точки зору гендерних відмінностей та виступає за внесення гендеру до категорій наратології для аналізу того, як у ході розповіді продукуються значення. Таким чином, прояви гендеру в наративних стратегіях, що були мертвою зоною у традиційній наратології, стають головним об'єктом вивчення, завдяки чому суттєво змінюється підхід до наративу. На відміну від структуралістської теорії, феміністичну наратологію цікавлять як формальні ознаки наративів, так і контекст їхнього створення та рецепції.

Феміністичні наратологи не пропонують якихось узагальнюючих моделей наративу, які могли б заперечувати чи заміщати ті, що були розвинуті в класичних сферах наратології. Натомість вони фіксують винятки з загальних правил і пропонують нові категорії або нове розуміння уже усталених категорій. Роблячи акцент на культурі та історії, феміністські наратологи

схиляються до поєднання феміністичних уявлень з наратологічним аналізом у розвитку гендерно орієнтованої інтерпретації текстів. Сьогодні у західному літературознавстві побутує кілька різновидів феміністичної наратології, в залежності від того, чи концентрується дослідник на гендері автора, авторському задумі, аудиторії, гендері реального читача, персонажів, наратора чи наратора.

У підрозділі 1.3. – «Теоретична модель феміністичної наратології» – експліковані теоретичні аспекти феміністичної наратології, розроблені Сьюзен Лансер для аналізу літературних текстів. З'ясовано, що, на думку дослідниці, феміністична наратологія повинна розпочати із перегляду теоретичних засад та практичних здобутків класичної наратології. Є деякі елементи наративу, на які не впливає аналіз питань гендеру (наприклад, часові характеристики), чого не можна стверджувати про інші. Феміністична наратологія синтезує міметичне із семіотичним та має на меті вивчення наративів із врахуванням контексту, який одночасно є лінгвістичним, літературним, історичним, біографічним, соціальним та політичним.

Окреслюючи принципи феміністичної наратології, С'юзен Лансер приймає за основу «теорію мовленнєвих актів», що виникла та була розвинута завдяки зусиллям логіків і філософів мови Дж.Остіна та Дж. Сьорля. Ця теорія забезпечує філософські основи для розуміння літератури як комунікативного акту, а тексту – як «повідомлення-в-контексті» та дозволяє об'єднати структуралістські підходи до наративу із концептом тексту як ідеологічної та естетичної діяльності.

Саме з позицій теорії мовленнєвих актів переглядає С. Лансер концепцію наративних інстанцій Ж. Женетта, представлену у його праці «Figures I-III» (1966-1972). С'юзен Лансер розробляє теорію нової версії наратології і доповнює теорію Жерара Женета. Вона утворює існування категорій, які можливо вдосконалити за умови перегляду наратології з феміністської точки зору: наратологічне поняття фокалізації (точки зору) – те, що Женет називає способом, дистанцією чи перспективою оповіді, часових характеристик оповіді із підвидами: порядку, тривалості та частоти, голосу. Поєднання феміністичних уявлень з наратологічним аналізом є предметом досліджень авторки у фундаментальних працях «The Narrative Act. Point of View in Prose Fiction» (1981) та «Fictions of Authority. Women writers and narrative voice (1992).

Труднощі, з якими зазвичай зустрічались учені у дослідженні «точки зору», пов'язані із самою сутністю цього поняття. На відміну від таких елементів як персонажі, сюжет та образи, точка зору є швидше співвідношенням, ніж конкретною одиницею. При створенні теорії точки зору соціальні реалії, такі як гендер та його вплив на створення та сприйняття текстів є ключовими. Збудована на формалістсько-структуралістських засадах, із урахуванням праць Р.Вайтмана та Р.Фаулера, Б.Успенського, С.Четмена, Ж.Женетта, В.Бути та К.Фрідемана, теорія «точки зору» Лансер ставить за мету синтезувати феміністичний та поетологічний аналізи. Таке

дослідження було спровоковане слабкою увагою її попередників до таких вагомих елементів точки зору, як особа наратора, його цінності і зв'язок між переконаннями автора та наративною структурою тексту.

Другий розділ дисертації – «**Теорія і практика західної феміністичної наратології**» – присвячено критичному аналізу праць ключових західних наратологів феміністичного спрямування – Кімберлі Рейнолдс, Гелен Моглен, Елізабет Ленгленд, Карен Макфарлейн, які у той чи інший спосіб будували дослідження з урахуванням теоретичної моделі Сьюзен Лансер.

У підрозділі 2.1. – «**Наративні аспекти репрезентації фемінності (Кімберлі Рейнолдс)**» – досліджено специфіку наратологічного аналізу Вікторіанської літератури, здійсненого британським наратологом Кімберлі Рейнолдс. Спостережено, що дослідниця, зосереджуючи увагу головним чином на типології сюжетів та персонажів, тобто на рівні історії, пропонує у праці «*Victorian Heroines: Representations of Femininity in Nineteenth-Century Literature and Art*» (1993) радикальний перегляд Вікторіанського трактування жіночності. Авторка не погоджується із бінарною моделлю, згідно якої художня література Вікторіанської доби розглядала жінок із погляду їх чіткого розмежування на пристойних та негідних, сексуальних та асексуальних. Грунтована на прикладах із різножанрових текстів (дитячих творів, щоденників, автобіографій) та творах малярства, праця Рейнолдс представляє новий погляд на зображення жінки та її сексуальності у літературі та образотворчому мистецтві XIX століття.

Вихідним пунктом міркувань авторки стала думка про те, що заперечення жіночої сексуальності було визначною рисою Вікторіанської культури і суспільства. Сексуальність була швидше негативною особливістю, притаманною жінкам легкої поведінки. Вже на початку XIX століття образ жінки у літературі зазнає суттєвих змін. На противагу невиразним героїням Вальтера Скотта та Джейн Остін, романісти XIX століття використовують складніші і насиченіші таксономії фізичних рис своїх героїнь.

За спостереженнями К. Рейнолдс, вікторіанська література у два способи представляє період життя дівчини, коли вона перетворюється на жінку. Перший із них полягає у структуруванні сюжету таким чином, щоб спричинити відсутність молодої жінки у ньому. За законами пристойності розповідь у романах зазвичай закінчувалась одруженням, але ж сексуальність молодої дівчини, помітна із інверсій, не могла співіснувати із необхідною бездоганністю дружини. К. Рейнолдс доречно зауважує, що одним із переформулювань жіночності на рівні персонажа і сюжету було сирітство, яке давало героїням як фізичні, так і психологічні можливості для дій. Романи Бронте та Діккенса так чи інакше стосуються життя сиріт. У вікторіанських романах наратив майже незмінно розвивається так, що сирота отримує все, чого в його житті бракує – сім'ю, любов чи втрачених батьків.

У романах другої половини дев'ятнадцятого століття у текстуальному представленні героїнь значно детальнішою стає їх фізична присутність. Лора Ферлі із роману Уілкі Колінз «The Woman in White» (1860), архетип Вікторіанського ідеалу жінки, описана досить нечітко – хоча вона є видовищем для спостерігача чоловічої статі.

У підрозділі 2.2. – «Травма статі в феміністичній наратології (Гелен Моглен)» – Праця Гелен Моглен «The trauma of gender. A feminist theory of the English novel» (2001) є прикладом нового зразка прочитання відомих романів, написаних чоловіками-письменниками XVIII століття: Д. Дефо «Robinson Crusoe», «Moll Flanders» та «Roxana», Л.Стерна «Tristram Shandy», Г. Волпола «The Castle of Otranto», С. Річардсона «Pamela» і «Clarissa». У своїй наратологічній концепції Г. Моглен висуває гіпотезу виникнення роману як жанру. Відкидаючи усталену думку про те, що роман виник в результаті розквіту капіталізму та середнього класу, дослідниця виходить з інших методологічних настанов і вважає, що роман з'явився як відповідь на статево-гендерну систему, що зародилась в Англії у XVII - XVIII століттях. Моглен таким чином представляє феміністську версію походження, культурного функціонування та формальної структури англійського роману.

Саме роман, вважає дослідниця, насаджував і, одночасно, протистояв статево-гендерній системі з допомогою двох наративних модусів – романтизму та реалізму. На противагу соціальному в реалізмі, романтичні оповіді акцентували на внутрішньому, психічному, на роздвоєній природі «Я» індивіда. У романтичних оповідях заперечувались цінності реалізму, а протагоністи як маскуліно-, так і феміноцентричних романів боролись за здійснення своїх прагнень. Та через різну природу бажань чоловіків і жінок різну форму отримували їхні наративи. Жіночі романтичні романи, кодуючи те, про що жінкам говорити не дозволялось, зображали психологічні травми, отримані у боротьбі за місце у статево сегрегованому суспільстві. Так приміром у романах «Moll Flanders» та «Roxana» Дефо намагався представити жінку-індивідуаліста, еквівалента Крузо. Але коли він приписував їй свої уявлення про соціальну, економічну і психологічну автономію, яка зазвичай асоціювалась із чоловіками, проявилась абсолютна несумісність індивідуалізму і нормативних категорій, через які визначалась жінка. У «Moll Flanders» Дефо приймає ідеологію, за якою жінка прирівнюється до її репродуктивного тіла та емоційних стосунків із дітьми і чоловіком. Він підпорядковує материнство комерційним інтересам своєї героїні і майже стирає її емоційну прив'язаність, позбавляє гендерну категорію її значення.

Таким чином роман репрезентує, як боротьба індивіда за незалежність може призвести до гендерно забарвлених і культурно зумовлених стосунків еротичного домінування. У такому виді стосунків чоловічий садизм у відповідь вимагає жіночого мазохізму, але часто як наслідок продукує нарцисизм

У підрозділі 2.3. – «Гендер і Вікторіанська наратологія (Елізабет Ленгленд)» – Елізабет Ленгленд досліджує взаємозв'язок між гендером у літературних творах Вікторіанської доби у монографії «Telling tales: gender and narrative form in Victorian literature and culture» (2002). У дисертації постережено, що використовуючи засоби теорії нарації, авторка вивчає особливості репрезентації жінок та їх досвіду. Мета її дослідження – з'ясувати, як сприймають жінки-письменниці теми і структуру наративу чоловіків-письменників. Таке дослідження проводиться разом із детальним аналізом романів Шарлоти Бронте «Shirley», Анни Бронте «The Tenant of Wildfell Hall» Уілкі Колінз «Woman in White» та Мері Елізабет Бредон «Lady Audley's secret». Важливими питаннями, що піднімаються у роботі, є зв'язок між літературною формою та формою-в-культурі та, як наслідок, між гендером і класом у Вікторіанській Англії.

З'ясовано, що Е. Ленгленд розробляє теорію стратегічної інтертекстуальності, за допомогою якої не лише підкреслюються характеристики присутності жінки у творі, але і задіюється її трансформативний потенціал, у чому і є основна дія гендеру в тексті. Тому наративні форми потрібно аналізувати як такі, що пов'язані із добою, класом, сексуальною орієнтацією, расовими та етнічними особливостями авторів та реципієнтів. Тут досліджуються наративні особливості трансгресії, що оприявнюються в таких творах, що конструюють не менше двох фокалізаторів та використання антитези як засобу утворення значення («Sarrasine» Оноре де Бальзака, «Wuthering Heights» Емелі Бронте, «Frankenstein» Мері Шеллі, «Heart of Darkness» Джозефа Конрада та «The Tenant of Wildfell Hall» Енн Бронте).

Аналізуючи місце жінок у приватній та публічній сферах, авторка робить справедливий висновок про значний вплив класу на трактування гендеру. Головне не в тому, щоб визнати, що вплив і значення досвіду є різними залежно від гендеру, а в усвідомленні, що нейтральний, на перший погляд, контекст особистого соціокультурного досвіду є завжди гендерно забарвленим: місце проживання, цінності чи національність – всі ці абстрактні поняття передаються після заломлення через призму гендеру.

Поступово стало очевидним, що поетика романів глибоко пов'язана із їхньою політикою. У патріархальному дискурсі терміни чоловіче/жіноче, бажання/задоволення, мова/мовчання трактувались як антоніми. Таким чином, пригноблена точка зору жінки не мала голосу, емоцій, бажання, вона була периферією чоловічого, функцією. Феміністські критики трактували питання влаштування і гендерного поділу простору з точки зору окремих сфер, які розвивались в час Індустріальної революції: приватна сфера дому, яку пов'язували з жінкою, і суспільна сфера роботи, яку пов'язували з чоловіком. Присутність жінки в обидвох сферах зіграла значну роль у перетворенні приватного простору на публічний.

У підрозділі 2.4. – «Парадигма анаморфозу як стратегія читання постмодерної літератури (Карен Макфарлейн)» – простежено наратологічні напрацювання Карен

Макфарлейн, яка у праці «The Politic of Self-Narration: Contemporary Canadian Women Writers. Feminist Theory and Metafictional Strategies» (1998) вивчає, як у творчості досліджуваних канадських письменниць (Маргарет Лоуренс, Дафни Меріен і Маргарет Етвуд) автонарацію поєднано із акцентом на візуальному з метою вивчення складного взаємозв'язку, що утворюється, коли жінка виступає як об'єктом, так і суб'єктом власної фікційної автобіографії. У своїй роботі авторка вдало поєднує образотворче мистецтво із літературою, проводячи паралелі між анаморфозом як малярським та літературним прийомом.

Картини, у яких використовується цей прийом, задумуються як навмисне стратегічне спотворення, непряме бачення і перспектива з певною метою. Прийом «літературного анаморфозу» дозволяє цим романам перетнути рамки лінійних літературних форм з метою створення чіткого феміністського наративного простору, в якому жіночі твори можуть представити складну систему власних позицій, а не чоловічих оповідей (master narratives), які історично визначали і контролювали їх.

Дослідниця стверджує, що канадські письменниці використовують у своїх романах візуальні стратегії перш за все з метою донесення власної позиції в умовах домінуючих культурних систем. Відтворити бачення жінки, яка знаходиться на перетині культур – у контексті чужої культури, означає обрати відповідні розповідні стратегії. Наративи, у яких жінка зображається як другорядний об'єкт, вимагають прочитання, у контексті якого другорядне буде винесене на передній план. Такий перегляд дозволяє відобразити політику ідеологічних структур з особистої точки зору жінки-наратора.

У працях Макфарлейн послідовно досліджуються методи автооповіді у «The Diviners» Маргарет Лоуренс, «Cat's Eye» і «The Handmaid's Tale» Маргарет Етвуд та «Ana Historic» Дафни Меріен. У всіх чотирьох романах Макфарлейн бачить схожі ознаки: їх фрагментовану структуру з окремими але одночасно невід'ємними частинами, стратегічне використання у них персонального оповідача, який творить себе, дослідження наслідків взаємозв'язку між жінкою та її творами, присутність у творах ознак художнього, історичного та автобіографічного роману, використання візуальних образів та стратегій.

Наратологічний аналіз, здійснений Карен Макфарлейн, переконує, що прочитання сучасних романів з допомогою парадигми анаморфозу дозволяє помітити у їх циркулярній структурі ряд складних образів та асоціацій, що трансформуються в тексті. З кожним прочитанням зв'язок між частинами змінюється, щоб відкрити альтернативні версії. Така фрагментованість дозволяє створити простір для визначення взаємозв'язку між політичним і особистим, використовуючи терміни, які відрізняються від тих, що застосовувались традиційно. Вона дозволяє пояснити, як одну історію можливо представити по-різному: не лише різними голосами, але й одним наратором з різних точок зору.

Третій розділ дисертації – «**Проби феміністичної наратології в Україні**» – присвячений критичному аналізу концепцій українських теоретиків літератури, у працях яких розгортається вітчизняний аналог феміністичної наратології.

У **підрозділі 3.1.** – «**Поетика наративних форм (Тамара Гундорова)**» – досліджено парадигму наратологічних підходів до вивчення літератури, представлених у роботах Тамари Гундорової.

У **пункті 3.1.1.** - «*Femina melancholica*» - розглянуто методологічні засади аналізу творів Ольги Кобилянської з позиції наратології. Тамара Гундорова вводить поняття жіночого платонічного роману як особливого типу нарації, базуючись на концепції наративізації життя, запропонованій Ганною Арендт та Юлією Крістевою. Становище людини, за Ганною Арендт, полягає у тому, що людське життя з його подіями можна розповісти як історію та подати як біографію. Юлія Крістева теж вважає, що життя здійснюється як наратив, коли воно омовлене. Наративність таким чином стає умовою людської комунікації. З'ясовано, що ці методологічні настанови у праці Тамари Гундорової працюють при аналізі платонічного роману, витвореного епістолярним дискурсом Ольги Кобилянської та Лесі Українки, яких об'єднувала спільна ідея – певний наратив, збудований на основі платонічної дружби, який давав можливість ідеальної комунікації

У **пункті 3.1.2.** - «*Післячорнобильська бібліотека*» - показано, що Тамара Гундорова продовжує аналізувати тексти (цього разу - українського постмодерну) в наратологічній перспективі, звертаючись до концепції плероми Френка Кермода, згідно з якою розповідь про певну подію відбувається в перспективі завершеного часу. Дослідниця бачить у літературі післячорнобильського періоду підрив ідеологічного простору тоталітарної культури. Завдяки словесним іграм, стилізації, іронії, автори постмодерністи мають змогу вислизнути з-під влади офіційної культури. Гундорова приділяє також особливу увагу ознакам літературного постмодерну, серед яких виділяє маніпуляцію наративними перспективами, самопредставленням, аж до стирання різниці між фікцією та реальністю, гетероглосією чужих текстів, цитат, чужих голосів, мов, перегравання літературних канонів, свідоме і несвідоме повторення символів-знаків культурної пам'яті, які є важливими джерелами образотворення авторів-постмодерністів.

У **пункті 3.1.3.** «*Кітч і література*» – показано, що Тамара Гундорова розширює наратологічний арсенал, залучаючи до аналізу явища кічу аспекти літературної політики та ідеології. Дослідниця ставить собі за мету не лише простежити високі і низькі модуси української літератури, а й теоретично проаналізувати, як кітч стає складовою частиною художньої літератури, стимулюючи процеси образотворення і стилетворення. При цьому кітч може набирати гендерного забарвлення, як у творах жіночої белетристики.

В переважно патріархальній культурній традиції жінка займає місце «іншого», маргінального і загрозливого. Відмежування літератури, писаної жінками, від загальної традиції великої «соціально» заангажованої «чоловічої» літератури дослідниця прослідковує в українській літературі, починаючи з другої половини XIX століття. Жіночою сферою вважається інтимна, лірична, приватно-чуттєва образність. Так твориться образ жіночої субкультури – суто жіночої белетристики, призначеної для масового, домашнього вжитку. Т. Гундорова робить висновки про те, що у сучасному жіночому романі також зберігається наративно чоловічий погляд всезнаючого автора. Що б не відбувалось із жінкою і коло неї, її тіло і душа під прицілом спостерігача.

Жіноче читання, як наголошує дослідниця, досягає своєї найбільшої реалізації за умови наративної форми «мильної опери», де форма працює на те, щоб глядач переносився в різні ситуації, які ніколи не закінчуються і не мають задовільного рішення. Особлива увага присвячена у праці Т.Гундорової наративним моделям соцреалістичної літератури. Дослідниця розглядає особливості літератури часу соцреалізму, зауважуючи слідом за Катаріною Кларк, що основний ідеологічний зміст такої літератури кодувався знаками того культурного послання, яке транслиував радянський автор.

У підрозділі 3.2. – «Наратологічний дискурс українського фемінізму (Віра Агеєва)» – аналізуються підходи до аналізу української літератури, представлені у праці Віри Агеєвої «Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму» (2003). Широкий літературний матеріал (від Марка Вовчка до Оксани Забужко), проаналізований на тематичному, сюжетному, мотивному, ідейному, персонажному рівнях, дозволив дослідниці констатувати динаміку жіночих суспільних ролей у межах патріархального суспільства протягом XIX – XX століть. Особливу увагу Віри Агеєвої привертає модерна героїня, яка з'являється на іншому тлі, у новому (порівняно з літературою XIX ст.) оточенні: її статус визначається освітою, фахом, політичними переконаннями, вкоріненістю у ті чи інші суспільні структури. Цю зміну у модерній літературі важко переоцінити, адже жінка в ній нарешті могла почуватися відносно самодостатньою, розкриватися зсередини, поза своїми стосунками з чоловічим світом.

Опозиції свій/чужий, чоловічий/жіночий, пасивний/активний, раціональний/тілесний дали можливість дослідниці вибудувати вектори аналізу таким чином, що суспільні жіночі ролі (дочки, матері, дружини, митця) постали як результат зміни суспільних уявлень про жінку в літературі. У модерній літературі, за спостереженнями Віри Агеєвої, міняється сама стратегія перебування жінки в довкіллі, вписування її в нові просторові виміри й конструкції. Жінка виходить за межі вузького ареалу, означеного домом, церквою й світським візитом. Несвобода, зокрема, трактується і як обмеженість простору, в якому може розгортатися існування індивіда. Патріархальну жінку незрідка ув'язнено в певних архітектурних формах, а розлогіші обшири для неї просто табуйовані.

У підрозділі 3.3. – «Політика феміністичної нарації (Соломія Павличко)» – простежено ключові феміністичні підходи Соломії Павличко до конструювання простору жіночої літератури, представлені у книзі «Фемінізм» (2002). У дисертації з'ясовано, що головна увага дослідниці зосереджена у царині методології та політики фемінізму. Разом з тим Соломія Павличко залучає наратологічний підхід, аналізуючи прозу Марка Вовчка, Ольги Кобилянської та сучасних українських письменниць - Галини Пагутяк, Любові Пономаренко, Валентини Мастерової.

Дослідниця простежує механізми наративної легітимізації жіночого голосу в чоловічій культурі на прикладі творчості Марка Вовчка. Павличко відзначає зміну типів нарації у прозі української письменниці в залежності від тематика та проблематики її текстів. Значну увагу зосереджує Соломія Павличко на аналізі способів моделювання долі героїні – дівчини з провінції.

Образ «нової жінки», традиції українського і російського фемінізму, жіночий голос, що блискуче передано у її ранній прозі, з'явилися у творчості Марка Вовчка, як стверджує дослідниця, задовго до того, коли схожі характери стали більш прийнятними і поширеними у європейській літературі і задовго до появи зрілої феміністичної традиції і в російській, і в українській літературі

Соломія Павличко наголошувала, що ідеологічний підхід феміністичного прочитання може і повинен поєднуватись із сучасними методиками текстуального аналізу – психоаналітичним, структурним, деконструктивістським. Завдяки такому підходу є можливість аргументовано зруйнувати численні міфи про становище жінки в українській літературі, а відповідно – в суспільстві.

У підрозділі 3.4. – «Психонаратологія та гендерний підхід (Ніла Зборовська)» – подано критичний аналіз психонаратологічного проекту, започаткованого і розвинутого Нілою Зборовською у працях «Феміністичні роздуми» (1999) та «Код української літератури» (2006). Виходячи з поняття людини як сконструйованої культурної істоти, літературний феміністичний критицизм має на меті переосмислити класичну дихотомічну структуру, в якій уявлення про «чоловіче» і «жіноче» породжують стереотипні смислові ряди: активність-пасивність, душа-тіло тощо.

Ніла Зборовська справедливо стверджує, що фемінізм з його протистоянням статевій дискримінації тісно пов'язаний з процесом культурного самостворення жінки. Поняття, що сформувала про жінку патріархальна ідеологія, є однобічним та історично тимчасовим. У культурному русі, яким став фемінізм ХХ ст., переосмислюються владні суспільні структури та прочитується ідеологічне мовлення, що забезпечує панування однієї статі над іншою. Замість чоловічого (традиційного) уявлення про жінку оформляється власне уявлення жінки про себе, про своє призначення. Наприкінці ХІХ ст. в українській літературі замість традиційної – покритої і зневаженої – народилась ідея царствующої жіночності. Феміністична повість О. Кобилянської «Царівна» стала символічною предтечею нового віку, в якому еволюція чоловічо-жіночого світу

зазнає радикальних змін. Якщо до цього часу українська література була літературою про пропащу чоловічу силу і жіночу долю, то Кобилянська започаткувала жіночий образ української людини, яка сама стає собі ціллю і самоствержується, що для українського літературного дискурсу було «ненормальним».

Однією із тенденцій, характерних для ХХ ст. є літературознавча інтерпретація, скерована на поглиблення смислу твору за допомогою інших смислів, залучення різних контекстів. Зборовська у своїй монографії «Код української літератури» (2006) підходить до інтерпретації української літератури із позицій психоаналізу. Активізація жіночого письма стає дзеркалом для національного чоловічого психотипу, що деградує в умовах колоніалізму. З жіночим письмом в українську літературу приходило психологічне наближення до реальності. Це наближення супроводжувалось консервативним небажанням знати цю психологічну реальність, сутність якої було сексуальне і духовне незадоволення модерної української жінки національною мужністю.

У «Висновках» підводяться підсумки проведеного дослідження.

1. Постструктуралістський фемінізм кинув виклик класичній наратології, аргументуючи це категоричним бінарним структуралістських моделей, що формують невідповідні зразки мислення про різницю раси, класу, гендеру, національності та статі. Феміністична наратологія зробила помітний відхід від базових структуралістських принципів. У той час як класична наратологія робила універсалізуючу вимогу описувати усі наративи, витворені в усіх культурах, феміністична наратологія наполягає на поміщенні наративів у їхні історичні і культурні контексти.
2. Наратологічний підхід, який використовує контекстуальну критику, допомагає віднайти відповіді на ті питання, які стосуються текстів та історії літератури значно ефективніше, ніж це було з допомогою будь-якого іншого підходу. Вивчення наративів з точки зору фемінізму має на меті об'єднання цих напрямків критики і теорії під кутом зору постструктуралістської культурної перспективи.
3. У працях багатьох учених підтверджується необхідність розширення параметрів наратології. Одним із контекстів, якому приділяється пильна увага, є гендер, особливо виражений з феміністської точки зору. Феміністична наратологія, найдавніше та найбільш визнане відгалуження контекстуальної наратології, переглянула наратологічну категорію голосу та винесла на обговорення категорію гендеру наративних інстанцій.
4. Термін «феміністична наратологія» викликає запитання, чи означення «феміністична» стосується феміністичної літературної теорії, що бере свій початок із праць Кейт Міллет, Елен Шоволтер, Елен Моєрс, Елен Сіксу та Люс Ірігарей, чи фемінізму – руху, ідеології, політичної позиції. Дослідження показало, що фемінізм, який знайшов спільні точки дотику із наратологією, важко окреслити чіткими межами. Його відгалуження об'єднують теорії

критиків-чоловіків (М. Бахтін, Ж. Женетт) із французькою феміністичною теорією, матеріалістичним фемінізмом, постструктуралізмом. У процесі розвитку наратології під час пошуку відповідного визначення вона займається багатьма наративами, подібне відбувається із фемінізмом (-ами) та феміністськими літературними теоріями. Дослідники відзначають спорідненість феміністичної наратології із тим, що Елен Шоволтер назвала «гінокритикою» – вивченням жінок як письменниць, де предметом дослідження є історія, стилі, тематика, жанри та структура написаного жінками.

5. З'ясувалося, що феміністичні наратологи не пропонують якихось узагальнюючих моделей наративу, які могли б заперечувати чи заміщати ті, що були розвинуті в класичних сферах наратології. Натомість вони фіксують винятки з загальних правил і пропонують нові категорії або нове розуміння уже усталених категорій. Роблячи акцент на культурі та історії, феміністські наратологи схиляються до поєднання феміністичних уявлень з наратологічним аналізом у розвитку гендерно орієнтованої інтерпретації текстів. Відповідно до цього, їхня практика відходить від більш універсалізованої поетики її структуралістських попередників.
6. Сьогодні у західному літературознавстві побутує кілька різновидів феміністичної наратології, в залежності від того, чи концентрується дослідник на гендері автора, авторському задумі, аудиторії, гендері реального читача, персонажів, наратора чи нарататора. Феміністична наратологія включає теорію і практику, застосовану як до гендерно нейтральних моделей наративу, так і до продукування гендерно орієнтованого читання поодиноких розповідних текстів. Передусім феміністична наратологія зосереджується, на зразках, створених жіночими персонажами в межах сюжету твору.
7. Як західні, так і українські представники феміністичної наратології у виборі об'єкта дослідження подібні у тому, що сферою своїх зацікавлень роблять вікторіанські (реалістичні), модерні та постмодерні літературні зразки. Тексти реалізму залучаються для демонстрації механізмів патріархального домінування чоловічого наративного голосу і залежності репрезентації жіночої тілесності від чоловічої точки зору. Тексти модернізму та постмодернізму стають об'єктом розгляду у феміністичних наратологів для експлікації специфіки жіночої автопрезентації.
8. Дослідження українських і західних представників феміністичної наратології відрізняються різним рівнем присутності та освоєння спадщини класичної наратології: Сьюзен Лансер, Кімберлі Рейнолдс, Гелен Моглен, Елізабет Ленгленд та Карен Макфарлейн базуються та відштовхуються від теоретичних побудов Ж. Женетта, С.Четмена, М.Баль, Дж.Принса, а Тамара Гундорова, Віра Агеєва, Ніла Зборовська, Соломія Павличко експлікують наратологію життя, оприявлену у працях Юлії Крістєвої та Ганни Арендт.

**ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ
ВИКЛАДЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:**

1. Штохман Л.М. Антропологія нарації: статъ, гендер і сексуальність в романі Дженет Вінтерсон „Тайнопис плоті”/ Лілія Штохман // *Studia methodologica*. –№ 25.- Тернопіль: ТНПУ, 2008 – С. 284-287.
2. Штохман Л.М. Концепції точки зору у перспективі феміністичної наратології / Лілія Штохман // *Питання літературознавства*. - Вип. № 78, Чернівці: ЧНУ, 2009. - С. 335-344.
3. Штохман Л.М. Біблійна інтертекстуальність повісті Дженет Вінтерсон „Oranges are not the only fruit”/ Лілія Штохман // *Волинь філологічна*. Вип. 7 – Луцьк: ВНУ, 2009 – С. 371-379.
4. Штохман Л.М. Питання статеких відмінностей у феміністичному наративі. / Лілія Штохман // *Studia methodologica*. – Вип. 30, – Тернопіль: ТНПУ, 2010. – С. 284-287.
5. Штохман Л.М. Містичні топоси повісті Дженет Вінтерсон „Oranges are not the only Fruit” / Лілія Штохман // *Питання літературознавства*. - Вип. № 82. - Чернівці: ЧНУ, 2011. - С. 116-124.
6. Штохман Л.М. Наратологічні підходи до жіночого письма у дослідженнях Кімберлі Рейнолдс / Лілія Штохман // *Studia methodologica*. - № 31. – Тернопіль: ТНПУ, 2011. – С. 119 -124.

АНОТАЦІЯ

Штохман Л.М. Сучасна феміністична наратологія: практика реалізації на Заході та в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка – Тернопіль, 2012.

У дисертації вперше в літературознавстві здійснюється теоретико-порівняльне дослідження західної та української версій феміністичної наратології – одного із провідних підходів у сучасній теорії літератури. Дисертація експлікує методологічні зміни, що відбулися в наратології протягом останніх десятиліть та фіксує проникнення наратологічних підходів у найрізноманітніші галузі сучасного знання, що спричинило появу так званих «нових наратологій» - постмодерних модифікацій класичної теорії розповіді.

У роботі критично проаналізовані праць ключових західних наратологів феміністичного спрямування – Кімберлі Рейнолдс, Гелен Моглен, Елізабет Ленгленд, Карен Макфарлейн, які у той чи інший спосіб будували дослідження з урахуванням теоретичної моделі Сьюзен Лансер. Досліджено наратологічні здобутки українських теоретиків літератури – Тамари Гундорової, Соломії Павличко, Віри Агеєвої та Ніли Зборовської.

Ключові слова: феміністична наратологія, наратив, гендер, фемінізм, точка зору.

АННОТАЦИЯ

Штохман Л.Н. Современная феминистическая нарратология: практика реализации на Западе и в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 – теория литературы. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2012.

В диссертации впервые в литературоведении осуществлено теоретико-сравнительное исследование западной и украинской версий феминистической нарратологии – одного из ведущих подходов в современной теории литературы. Диссертация эксплицирует методологические изменения, которые произошли в нарратологии в течение последних десятилетий и фиксирует проникновение нарратологических подходов в самые разнообразные отрасли современного знания, что привело к возникновению так называемых «новых нарратологий» – постмодернистских модификаций классической теории рассказа.

В работе критически проанализированы труды ключевых западных нарратологов феминистической направленности – Кимберли Рейнолдс, Гелен Моглен, Элизабет Ленгленд, Карен Макфарлейн, которые тем или иным образом строили исследования с учетом теоретической модели Сьюзен Лансер. Исследованы нарратологические наработки украинских теоретиков литературы – Тамары Гундоровой, Соломии Павличко, Веры Агеевой и Нилы Зборовской.

Ключевые слова: феминистическая нарратология, нарратив, гендер, феминизм, точка зрения.

SUMMARY

Shtokhman L.M. Contemporary feminist narratology: implementation in the West and in Ukraine. – Manuscript.

A thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.01.06 – Theory of literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2012.

This dissertation makes the first in literary criticism theoretic comparative examination of the western and Ukrainian versions of feminist narratology – one of the main approaches in modern theory of literature. The dissertation explicates methodological changes that occurred in narratology within previous decades and defines penetrating of narratological methods into various fields causing invention of the so called “new narratologies” – postmodern modifications of classical narrative theory.

In Ukrainian literary study the term “feminist narratology” is not so far used but the attempts to employ narratological tools in their post-structural version in the context of feminist studies are

increasingly being introduced into literary practice. The significance of the dissertation therefore lies in comparing and collating western and Ukrainian horizons of narratological studies.

The dissertation critically surveys key methodological approaches of contemporary narratology and traces the course narrative theory passed from the structuralist to post-structuralist variety. It explicates theoretical aspects of feminist narratology elaborated by Susan Lanser with the objective of literary texts analysis. It is defined that feminist narratology synthesizes the mimetic with the semiotic with the ultimate goal of studying narratives considering their context which is simultaneously linguistic, literary, historical, biographical social and political. The study critically examines works of the main western feminist narratologists – Kimberly Reynolds, Elizabeth Langland, Karen Macfarlane who made their diverse investigations using Susan Lanser’s theoretical model. The thesis investigates peculiarities of the narratological analysis of Victorian literature accomplished by Kimberly Reynolds. It is observed that the researcher focusing principally upon plot and characters typology i. e. on the story level, suggests radical re-evaluating of Victorian attitudes to femininity from different perspectives. The thesis critically explores Helen Moglen’s narratological concept of developing of the novel as a genre. It is defined that Moglen represents a feminist version of the English novel origin, cultural functioning and formal structure. The thesis traces Elizabeth Langland’s exploring the interplay of gender in literary works of the Victorian era. It is defined that while investigating Victorian narratives she focuses on gender as a category for analysis to determine the women-writers’ perception of the topics and the structure of the narratives written by men. The work also studies Karen Macfarlane’s concept presenting the complex interplay created in case of a woman narrator being both the subject and the object of her own fictional autobiography.

The dissertation provides narratological achievements of the Ukrainian literary theorists – Tamara Hundorova, Solomiya Pavlychko, Vira Ahejeva and Nila Zborovska. T. Hundorova studies language and narrative focalization: the way a woman is represented in the fiction written by men. She concludes that in a modern feminine novel there remains a narratological man-observer’s eye of an omniscient author. Whatever occurs to a woman and around, her body and soul are always under a breech-sight of an observer. Examining V. Ahejeva’s concept it was discovered that the various literary material (from Marko Vovchok to Oxana Zabuzhko) investigated on the levels of themes, plot, motifs, ideas and characters allowed to ascertain the dynamics of women’s social roles within a patriarchal society in XIX – XX centuries. It is explicated that S. Pavlychko’s main interest is focused on feminism methodology and politics. At the same time the scientist utilizes narratological approach analyzing prose by Marko Vovchok, Olha Kobyljanska and modern Ukrainian women-writers. She traces the framework to narratively legitimize a female voice in a male culture with the case study of Marko Vovchok’s works. Pavlychko defines change of the narration types in the works of the Ukrainian woman-writer depending

upon the themes and issues of her texts. The dissertation also presents a critical analysis of psychonarratological project initiated and developed by Nila Zborovska.

At present western literary criticism includes variety of feminist narratologies depending on the object of study – the author's gender, his conception, audience, the gender of a real reader, characters, narrator or a narratator. Feminist narratology includes theory and practice applied both to gender neutral narrative models and to producing gender oriented reading of separate narrarive texts. First of all feminist narratology focuses upon the examples created by the female characters within the plot of a work.

Key words: feminist narratology, narrative, gender, feminism, point of view.